

1974. december 5-én súlyos vesztés érte a magyar művészettörténészeket. Hosszas betegség után meghalt Radocsay Dénes.

1918-ban született. Mire egyetemi tanulmányait befejezte, doktori disszertációját megírta, mikor végre hozzáfoghatott volna a tudományos munkához (díjtalan gyakornokként 1941-től alkalmazza a Szépművészeti Múzeum), már mehetett is katonának. Ő ugyan a maga részéről már 1944 őszén befejezte a háborút; nem tért vissza alakulatához, és egy Szabadság-téri bérház pincéjében várta be a németek és nyilasok kivonulását, de csak a következő év elején jutott hozzá, hogy ismét művészettörténészként dolgozzék. A Szépművészeti Múzeumban a Modern képtárat bízták rá; ezzel a névvel illették a múzeum mult és jelen századi magyar festményeinek gyűjteményét. A későbbi középkor-kutatót ugyanis ebben az időben még a kortársak és a közvetlen mult magyar művészete érdekelte, doktori disszertációját Madarász Viktorról írta. És bár már 1940-ben megjelent egy középkori építészettel kapcsolatos írása, tevékenységének súlypontja még hosszú ideig a modern művészet volt.

A Szépművészeti Múzeum legnehezebb évei voltak ezek, amikor a romos épület helyreállítása, a nyugatról hazahozott és részben igen rossz állapotban lévő műtárgyak gondozásba vétele, az első, ideiglenes és rögtönzött kiállítások megszervezése, a leltárrevíziók sőt bizonyos gyűjteménycsoportoknál a leltározások megkezdése ugyancsak igénybe vették a művészettörténészeket. Radocsay Dénes mindenhol helytállt, akkor is mikor muzeológusi feladatokat kellett megoldani, akkor is, amikor apránként lehetőség nyílt a tudományos tevékenységre. A Bulletin első számaiban már több cikket olvashatjuk, mégpedig egyre gyakrabban a régi magyar művészet területéről. Minthogy érdeklődése egyre inkább a felé a kor felé fordult, adódó alkalommal megvált a modern festészeti osztálytól; 1952-ben Régi Magyar gyűjtemény vezetését bízták rá. Ez volt az a munkakör, ahol a legjobban otthon érezhette magát, ahol a leghasznosabb munkát végezhetette. Olyan feladatokat oldott meg, amelyeket rajta kívül senki más sem.

Itt lett a későközépkori Magyarország szobrászatának és festészetének egyik legalaposabb ismerőjévé, vaskos – és nemcsak terjedelmük miatt fontos – könyvek szerzőjévé. Régi művészetünk legjelentősebb gyűjteménye volt rábízva, s ő biztosítani tudta az addig kissé mellőzött műtárgyak optimális gondozását. A raktárakban példás rend uralkodott, és nem az ő hibája, hanem a világháborús károsodás következménye volt, hogy a műveknek csak kis hányadát lehetett látni a kiállítás-

sokon, és pedig majdnem mindig ugyanazokat. A restaurálás állandóan folyt, de a muzeum teljes kapacitását nem köthette le a Régi Magyar Osztály. Nem véletlen, hogy az 1964-es Magyar reneszánsz-kiállításon került sor először nagyobb számú táblakép ill. szobor bemutatására az állandóan szem előtt levő darabokon kívül.

Az ötvenes évekkel kezdődik nagy alkotó korszaka. Ekkoriban írta tudományos részletkérdésekkel kapcsolatos cikkeinek hosszú sorát, – legtöbbit a Szépművészeti Múzeum Bulletinjébe –, és ekkor jelentette meg három nagy corpusát, amelyek lelkiismeretes összefoglalói és új utra indítói a középkori falképfestészettel, táblaképfestészettel és faszobrászattal kapcsolatos kutatásnak. Az első kívánta volna a legtöbb helyszíni vizsgálatot, hiszen freskókat nem lehet muzeumba összegyűjteni, de azok az évek semmiképp sem voltak alkalmasak az utazásra. Leírásai tehát szükségképpen a régebbi kutatók idézeteinek többé-kevésbé bő felhasználásával, esetleg kontaminációjával készültek. Ezt a módszert bizony csak az mentheti, hogy nélküle létre se jöhetett volna a könyv, hiszen az idézett szerzők – főleg a leggyakrabban idézett, Römer – még a múlt századi állapotot rögzítették. Radocsay Dénes egyébként mindig nagy tiszteletben tartotta a kérdésben már nyilatkozott előző kollégák véleményét, ugyanugy nélkülözhetetlen kiindulópontnak tartotta, mint Arany János az epikai hitelt. Aggályos korrektségének, ennek a korunkban olyan ritka tulajdonságnak köszönhető aztán, hogy saját véleményének gyakran kevesebb helyet, sőt kisebb hangsúlyt juttatott, mint a kollégák megállapításainak.

Táblakép-könyve jó illusztrációja munkamódszerének. Tartalomjegyzéke, az anyag csoportosításának legalapvetőbb, de legdurvább mutatója követi Genthon Istvánt, akinek Régi magyar festőművészete – úgy látszik – örökre érvényben maradó periódusokra és lokális iskolákra parcellázta fel ezt a területet. Azonban milyen alaposan munkálja ki a vázlatul, kiindulópontul szolgáló genthoni konstrukciót! Ami ott gyakran csak könnyed ötlet, inkább szellemes mint megalapozott hipotézis, az Radocsaynál vasbeton alapot és acélvázat kapott. Lenyűgöző a szakirodalom adatainak bősége, a részletesen tárgyalt vagy akár csak megemlített táblák száma, az elfelejtett vagy megsemmisült darabok gondos számontartása, a festményekre és alkotóikra vonatkozó egykorú források szakszerű igénybevétele a történeti háttér megrajzolásához. A könyv alapján 1955-ben kandidátusi fokozatot nyert.

Mindezeket az elismerő jelzőket akár szó szerint meg lehet ismételni a faszobor-könyvvel kapcsolatban. Az előző kötetekénél még magasabb színvonalat eredményeztek a közben elmúlt évek, látóköre még ennyi tapasztalattal a háta mögött is állandóan szélesedett, ítéletei megfontoltak, hipotézisei – bár sohasem volt hazardőr – még alaposabban kimunkáltak lettek. Nem egyszer idézi találóan a kőszobrászat alkotásait is stiláris analógiaként. A tárgyalás szorosabban kapcsolódik a külföldi fejlődéshez, gyakoribbak és átgondoltabbak az analógiák. Nagyobb az általa konstruált mesterek száma, jól láthatjuk ebben, hogyan vált gondolkodása egyre önállóbbá, közismert meggondoltsága mellett is egyre merészebbé. E munkáért kapta 1964-ben a művészettörténet-tudományok doktora címet.

Külön elismerést érdemelnek a heraldika és miniatúrafestészet összefonódó területén folytatott kutatásai. Az Országos Levéltár pazar szépségű címeres leveleit még sohasem vonták művészettörténeti szempontu vizsgálat alá. Ami eddig csak címertani forrás volt, az most középkori festészetünk anyagát is gazdagítja: példamutató módja sokszorosán megtizedelt emlékeinkkel való sáfárkodásának.

Az ötvenes-hatvanas évtizedben bárki másnál többet tett a régi magyar festészet-
tel és szobrászattal kapcsolatos tudományos kutatások területén. A periódus végére
már megérték a feltételek, hogy részt vehessen abban a gyönyörű, de felelősségtel-
jes és fáradságos (a kívülálló számára elképzelhetetlen mennyiségű szervezési apró-
munkát jelentő) feladatban, amelyet ezeknek a műkincseknek a nagyvilág szeme
elé tárása jelent. Publikációival már hosszú ideje szolgálta ezt a célt, most arra
nyílt lehetőség, hogy ezt a tárgyak sugárzó jelenléte tegye teljessé. Hat felejte-
hetlen kiállítás fűződik nevéhez, a neuchатели (1965), a párizsi (1966), a londoni
(1967), a budapesti (1969, a Budavári Palota nemrégén elkészült kiállítótermei-
ben) a moszkvai (1971) és a római (1972); mind a hatnál ő állította össze a régi
magyar művészeti anyagot, kettőnél pedig, a londoninál és a rómainál főrendezői
minőségben az egész vállalkozás irányítását is el kellett végeznie. (Csatolhatjuk
még ezekhez az 1965-ös Sankt Florian-i kiállítást is, legalábbis annak nem kevés
Magyarországról kivitt képe, rajza révén.)

Mindezek mellett a Szépművészeti Múzeumnak 1962-től 1971-ig tudományos
titkára volt, 1957-1971 között a külföldön egyik legismertebb magyar művészet-
történeti periodikát, a Múzeum Bulletinjét szerkesztette. Szerkesztőbizottsági
tagként egyébként részt vett 1952-től 1961-ig a Művészettörténeti Értesítő, 1962-
től pedig az Acta Historiae Artium irányításában is.

Egy hónap hiján harminc év után, 1970 november 1-én azonban megvált a
muzeumtól, attól kezdve az Iparművészeti Múzeum főigazgatójának tisztét töl-
tötte be. Későn jutott vezető állásba, azonban még elég rugalmas volt az új té-
makör, a más muzeum sajátos problémái iránt. Az új pozíció valósággal felvil-
lanyozta, tele volt elképzeléssel; hogy ezek mennyivel többek voltak egyszerű
ötleteknél, azt az bizonyítja, hogy a rendelkezésére álló néhány év alatt milyen
sokat tudott megvalósítani belőlük.

1972-ben, alig két évvel hivatalba lépte után kellett megünnepelni a muzeum
centenáriumát. Itt aztán igazán kevés volt az idő, mégis sikerült megrendezni a
muzeum tulajdonában levő remekműveknek olyan nagyszabású kiállítását, amely
méltó volt arra, hogy minimális változtatásokkal állandó kiállításaként napjainkig
nyitvatartson. Az ünnepségekre meghívott külföldi tudósok bevonásával tudomá-
nyos ülészakot is rendeztek, az előadások kivonatát az Ars Decorativa II. 1974-
es évfolyamának 191-224. oldala közli. A jubileum nagyon előmozdította a mu-
zeum külföldi kapcsolatainak elmélyítését, új kapcsolatok felvételét. Ennek ered-
ménye volt a kiállítás-csere megélénkülése Ausztriával: Grazban anatóliai szőnye-
geink javát mutattuk be, Bécsben egy kisebb válogatást a százéves muzeum reme-
keiből, a grazi Landesmuseum Joanneum pedig legszebb óntárgyait küldte cserébe
két hónapra.

Az Ars Decorativa maga is Radocsay Dénes ösztönzésének köszönheti létét. Új
formát kapott vele az Iparművészeti Múzeum Évkönyve. Az idegen nyelvű cikkek
nagyban fokozzák a kötetekben közölt írások nemzetközi ismertségét, optimális
esetben elismertségét. A szerzők között immár nemcsak a muzeumi alkalmazottak
szerepelnek, hanem külső, sőt külföldi specialisták is. Az évkönyvben – amint a
muzeum minden tevékenységében – fokozott jelentőséget kapott a modern ipar-
művészet. Annak érdekében, hogy a muzeum ugyanolyan természetes kapcsolatba
jusson korának élenjáró törekvéseivel, mint alapításakor volt, sokat kell még ten-
ni. Ennek jegyében szervezték meg a Modern Gyűjteményi Csoportot az élő és kö-

zelmultban elhunyt alkotók műveiből, hogy a velük kapcsolatos sajátos problémákra minél megfelelőbb megoldásokat lehessen találni.

Ugyanennek a kapcsolatnak a javítása érdekében indultak meg 1972-ben az Uj magyar iparművészetet bemutató kiállítások. Ezek a kétévenként rendezendő szemlék alkalmasak lesznek arra, hogy az érdeklődők ne csak az iparművészeti boltok mégiscsak üzleti érdekeket szolgáló választékában találkozzanak a legújabb alkotásokkal. Egy másik fontos kiállítás-sorozat A tévművészet határai címet viseli; az iparművészet és a többi művészeti ág, elsősorban a festészet és szobrászat hajdan oly természetes kapcsolatának felelevenítése a céljuk. A sorozat első, a gotikának szentelt tagja volt az utolsó kiállítás, amelynek megszervezése még Radocsay Dénes kezdeményezésére történt, s amelynek sikere – nem volt könnyű dolog ilyen értékes tárgyakat kölcsönkapni – jelentős mértékben az ő személyes érdeme volt.

Mindezek mellett alaposan kivette a részét a szakmai közéletből. 1954-56 között ő volt az MTA Művészettörténeti Bizottságának titkára, 1963-1968 között a TMB Régészeti, Művészettörténeti és Építészettörténeti Szakbizottságának elnöke, 1956-tól 1964-ig a Magyar Régészeti, Művészettörténeti és Éremtani Társulat főtitkára. Számos kandidátusi, illetőleg doktori disszertáció opponense volt, így Németh Lajosé (1956), Aggházy Máriáé (1957), Berkovits Ilonáé (1961), Dercsényi Dezsőé (1974). Tevékenységének elismeréseként 1965-ben az Academie Internationale d'Héraldique tagjává választotta, a magyar szakmai közvélemény Ipolyi Arnold emlékéremmel tisztelte meg. Az általa megrendezett kiállításokért kormánykitüntetést is kapott: 1967 óta a Munka Érdemérem ezüst fokozatát viselhetette.

Végezetül még néhány szót arról, ami Radocsay Dénest a Művészettörténeti Kutatócsoporthoz fűzi. Kevesen tartják számon, de 1951-1952-ben – még társadalmi munkában – ő vezette a Művészettörténeti Munkaközösséget, amely a kutatócsoport legkorábbi, még igazán szerény elődje volt. Ő irányította a Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyvének szerkesztését is, amely akár az *Ars Hungarica*, akár a Művészettörténeti Füzetek elődjének tekinthető. A kapcsolat ezzel a kuriózzummal persze nem merül ki, sőt a csoport jelenlegi formájának elnyerése óta vált igazán fontossá. A Művészettörténeti Füzeteknél a szerkesztő bizottság tagja volt a legelső kötet óta, a Kézikönyv reneszánsz-kötetének előkészítésére megalakult munkacsoportnak pedig vezetője.

Ennyi volt egy emberélet, legalábbis az a része, amelyik a művészettörténetre tartozik. Mutató fordulat, feljegyezni való esemény kevés, munka – muzeológiai illetve tudományos jellegű és a szakmai közösség javára szolgáló – sok, néhány jó könyv, számos alapos cikk, a kollégák nagy-nagy szeretete, megbecsülése. Egyetemen sohasem tanított, tanítványai nincsenek. Azok azonban, akik közvetlen közelébe kerültek – és e sorok írójának, bár fájdalmasan rövid ideig, de része volt ebben – rengeteget tanulhattak tőle. És ha valaki hozzá fordult akár egy bibliográfiai aprósággal, akár egy súlyos horderejű módszertani problémával, sohasem bánta meg.

Tavaly december óta nem kérhetünk már tanácsot tőle. Személyesen semmiképpen nem; írásait forgatva azonban sokmindenre választ kapunk. Bibliográfiája elég hosszú ehhez.

Végh János